

SULA KOMMUNE

LANGSIKTIG DRIFTS- OG INVESTERINGSTRATEGI 2025 - 2040

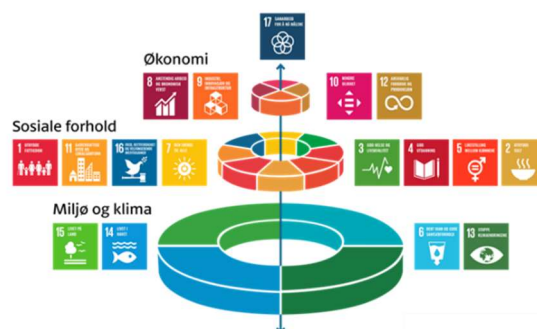
Innhold

INNLEIAND E KOMMENTAR	3
UTFORDRINGAR OG RISIKOAR	6
DEL 1: FINANSIELLE MÅLTAL OG HANDLINGSREGLAR	7
1.1 Økonomisk situasjon	7
1.2 Finansielle måltal	11
1.3 Finansielle måltal til bruk i LDIS	13
1.4 Handlingsreglar	14
DEL 2: PARALLELE GREP FOR Å SIKRE BEREKRAFTIGE TENESTER INNANFOR EIN BEREKRAFTIG ØKONOMI	15
2.1 Dei viktigaste fokusområda.....	16
DEL 3: TILTAKSPLAN FOR DRIFT	18
DEL 4: TILTAKSPLAN FOR INVESTERING	19
4.1 Investeringar som påvirker økonomien i form av auka lånegjeld.....	19
4.1.1 Løpande investeringar	19
4.1.2 Tiltak for å redusere særleg farlig skuleveg.....	19
4.1.3 Tenestesenter	20
4.1.4 Barnehage	20
4.1.5 Barne- og avlastningsbustad	21
4.1.6 ROP - leiligheter.....	22
4.2 Tiltak som i all hovudsak er sjølvfinansierande	22
4.2.1 Bukonsept i samarbeid med Husbanken og private aktører	22
4.2.2 Fleire bustadar til menneske med nedsett funksjonsevne:.....	23
4.3 Auke investeringsfond ved sal av eigedomar.....	24
DEL 5: ØKONOMISK UTVIKLING	25

INNLEIANDE KOMMENTAR

Berekraftig utvikling i Sula kommune

Alle land i FN er einige om ein felles plan for berekraftig utvikling. Berekraftig utvikling handlar om sosial, økonomisk og miljømessig berekraft. Det er ei forventning frå regjeringa at FN sine berekraftsmål skal ligge til grunn for kommunal planlegging. I ein langsiktig drifts og investeringsstrategi må ein finne balansen mellom dei tre dimensjonane av berekraft:

Sosial berekraft

Eit trygt og godt arbeidsliv og tilhøyrsliv til lokalsamfunnet er viktig. Kommunen må sørge for gode, helsefremmande omgjevnadar og bidra til mindre forskjellar. Vidare må vi gi alle moglegheit til å meistre kvardagen, utnytte sine ressursar og delta i samfunnet.

Økonomisk berekraft

Vi må forvalte ressursane i eit langsiktig perspektiv og difor bruke mindre råvarer og redusere avfall, utslepp og energibruk. Flest mogleg må vere i arbeid og alle som ønsker det må få moglegheit til å bidra i lokalsamfunnet.

Miljømessig berekraft

Kommunen må sikre økosystema og deira evne til å oppretthalde artsmangfald og levere økosystemtenester. Vi må redusere klimagassutslepp og miljøgifter og ta vare på verdifulle naturressursar og matjord.

Føremålet med langsiktig drifts- og investeringsstrategi

Ein føresetnad for å sikre gode tenester til Sula kommune sine innbyggjarar i framtida er at vi forvaltar økonomien vår slik at den økonomiske handleevna vert ivarettatt over tid. Til dette treng vi eit verktøy i arbeidet med å sjå inn i glaskula for å kunne prioritere mellom gode føremål som skal bidra til berekraftige utvikling. Langsiktig drifts- og investeringsstrategi (LDIS) er eit slikt verktøy.

Årsbudsjettet ser eit år fram i tid, og økonomiplanen ser fire år fram i tid. Dette er for kort med tanke på at mange av dei vedtaka som blir gjort i ein 4-årsperiode påverkar økonomien i kommunen på lang sikt. Til dømes kan låneopptak til nytt bygg påverke økonomien framover i 40 år i form av renter og avdrag. Langsiktig drifts- og investeringsstrategi har ein horisont på 16 år og dei første åra strategien danner grunnlag for den fireårige økonomiplanen.

Samfunnstrendar og utfordringsbilde

Verda er meir uføreseieleg enn på mange tiår og dei store samfunnstrendane påverkar også Sula kommune. Etter år med pandemi, global uro og krig har den økonomiske situasjonen endra seg globalt, nasjonalt og lokalt. Marknaden er ustabil, renta er høgare og prisane har auka. Vi merker det på vår private økonomi, og det rammer kommunen sin økonomi og tjenester hardt. Det samla biletet av utfordringar er nytt, krev nytenking og ein lang planleggingshorisont. I arbeidet med rullering av samfunnsplanen er det samla mykje [kunnskap](#) om desse utfordringane.

Analysane syner at vi må løyse oppgåvene på nye måtar. Vi må organisere oss effektivt, attraktivt og ha administrativ og politisk vilje til å handle i forkant av utfordringane som kjem. Vi må våge å tenke langsiktig, heilskapleg og på tvers. Vi må også ha mot til å tenke stort nok til at løysingane våre vil monne. Lukkast vi med å tenkje strategisk og langsiktig i kombinasjon med å omsetje dette til konkrete handlingar i dag og i morgon vil framtida sjå lys ut for Sula-samfunnet.

Forhold som er spesielt viktige i forhold til kommunens økonomi og for arbeidet med LDIS er:

Utfordringar vi må handtere:

- Demografiske endringar gir fleire eldre i befolkninga og ein større del innbyggjarar som ikkje er i yrkesaktiv alder.
- Desse endringane fører til behov for endra bustadpolitikk.
- Auka forskjellar mellom innbyggjarar når det gjeld levekår, sosial helseulikeheit og samfunnsdeltaking.
- Strammare økonomiske rammer samtidig som oppgåvemengda, kompleksiteten og forventningane til velferds- og tenestetilbodet aukar.
- Meir komplekse sjukdomsbilete og uforløyst potensiale i førebygging.
- Globale og nasjonale klimamål stiller store krav til reduksjon av klimagassutslepp for å nå lokale, regionale, nasjonale og globale mål.
- Meir ekstremvær i form av økt nedbør, flaum, økt stormflo og økt skredfare som følgje av klimaendringar.
- Auka press på arealressursane i kommunen.

Moglegheiter vi må gripe:

- Større vilje til samskaping med næringsliv i lokalsamfunnet for å løyse viktige samfunnsoppgåver .
- Folkehelse som ein samfunnsressurs.
- Eit styrka og variert nærings- og arbeidsliv med blågrøn omstilling.
- Dugnadsånden i kommunen er sterk og bidreg til eit levande lokalsamfunn.
- Ta vare på naturmangfaldet og legge til rette for miljøvennleg areal- og transportbruk og eit redusert klimaavtrykk.
- Digitale løysingar gir nye moglegheiter for kommunikasjon og samhandling.

- Ein kommuneorganisasjon som vidareutviklar sin rolle som myndigheitsutøvar, tenesteleverandør og samfunnsutviklar.

Vi må skape endring og vi må gjere det saman

Dei nærmaste åra kjem til å krevje mykje av oss alle. Løysningar som vi trudde på i går, viser seg kanskje å ikkje lenger vere berekraftige. Også i Sula kommune må ta vi krevjande val for å sikre at vi i åra framover kan skape eit samfunn og tenester innanfor det vi har av ressursar. Undervegs i omstillingsarbeidet skal vi sikre at innbyggjarane stoler på at dei får det dei treng når dei treng det, men kanskje på andre måtar enn dei er vande med.

Vi har ulike roller i omstillinga, og vi må samarbeid efor å lukkast

I Sula kommune har vi med **dagens prognosar** for framskriving av frie inntekter eit omstillingsbehov på om lag 25 million kroner. Ein stor del av omstillinga handlar om at vi må gjere vanskelege prioriterer mellom ulike gode føremål men også innrette tenestene på nye måtar som er meir effektive. Begge delar kan skape uro både blant innbyggjarar, tilsette og politikarar. Vi kan fort bli sett opp imot kvarandre og bli utforda på tilliten oss i mellom. Innbyggjarar vil kanskje oppleve at det vert endringar i tenestene dei er vande med få. Dei vil bli utfordra på å ta andre og meir aktive val for eiga helse og kvar dei skal bu når dei vert eldre. Vi vert også avhengig av at enno fleire vil bidra til frivillig innsats til det beste for lokalsamfunnet.

Våre tilsette som er kommunen sin viktigaste ressurs er avgjerande for å kunne lukkast med den nødvendige omstillinga. Dei gjer sitt beste kvar dag for å sikre gode tenester, og kjem til å bli utfordra på å vere med på nye måtar å gje tenestene på i framtida. Dei må oppleve å få tillit og friheit til å løyse de daglege oppgåvene i samhandling med innbyggjarane på ein god måte. Samtidig vil dei oppleve at det vert tatt overordna prioriteringar som dei kanskje fagleg sett er usamde i.

Politikarar i Sula vil oppleve å måtte ta vanskelege val. Dei skal balansere mellom å vere ombodsmenn for enkeltinnbyggjarar og enkeltsaker og samtidig ta avgjerder som gagnar heilskapen. Det handlar om å velje og å velje bort, og vanskeleg prioriteringar og om å ha mot og vilje til å ta avgjerder. Kommunen sin administrasjon skal leggje til rette for at politikarar har innblikk i og kunnskap om heilskapen slik at dei kan gjere verdival utifrå sin politiske ståstad og at demokratiske prosessar på denne måten vert respektert og ivaretatt.

***Vi har det som skal til:** engasjerte innbyggjarar og aktive frivillige, eit spanande næringsliv som ønskjer å spele på lag om samfunnsutviklinga, engasjerte og ansvarlege politikarar, dyktige og kompetente medarbeidarar og eit godt samarbeid med dei tillitsvalde og verneombod.*

Vi ønskjer kvarandre lukke til med arbeidet!

UTFORDRINGAR OG RISIKOAR

Å beskrive korleis kommunen vil utvikle seg 20 år fram i tid er ikkje ein eksakt vitskap. Sjølv om vi vil kunne seie noko om drivkrefter som med stor sannsyn vil være med på å prege samfunnsutviklinga i Sula er det mange faktorar som kan spele inn. Vi må rekne med at det også framover kjem endringar som ikkje er kjent og tatt høgde for. Store globale eller nasjonale endringar og kriser kan endre risikobildet vesentleg.

I dette bildet vert planlegging utfordrande, og det er viktig at har ei risikobasert tilnærming og at vi identifiserer dei største risikoane for å sikre at vi hindrar at dette skjer, eller at vi reduserer dei negative konsekvensane dersom noko skulle skje.

Statleg regulering	• Staten si handtering av kommunar inkludert inntektsfordeling mellom kommunane• Statleg normering og brukarrettigheterdtering• Endra prioritering av kommunane i nasjonalbudsjettet• Eigenbetaling/ medfinansiering frå brukarar og utbyggjarar
Finansiell og marknadsmessig risiko	• Høg kommunal gjeld• Renteauke• Inflasjon• Prispress• Finansielle tap
Risiko knytt til drift og tenester	• Stort omstillings og utviklingsbehov• Mangel på kvalifisert arbeidskraft og auka kostnada• Planlagt effektivisering let seg ikkje gjennomfører• Høg kommunal gjeld (stor andel til avdrag og renter)
Investeringsrisiko	• Rett kostnadsestimat i investeringsprosjekt• Kapasitet til å gjennomføre prosjekta• Auka prisar grunna marknadssituasjonen• Manglande konkurranse i marknaden elelr• Tilstrekkeleg med tilbydarar til å oppnå fornuftige prisar på entrepriser• Kostnadsauke grunna nyt miljøkrav, naturkriser og klima og miljøkrise.

DEL 1: FINANSIELLE MÅLTAL OG HANDLINGSREGLAR

1.1 Økonomisk situasjon

Forhold som pregar den økonomiske situasjonen i Sula kommune

- Lave frie inntekter samanlikna med andre kommunar
- Lave kostnader på så godt som alle tenesteområda i forhold til samanlikningskommunar
- Høg og aukande gjeld gir auka utgifter til rente og avdrag
- Bruk av disposisjonsfond for å saldere budsjetta i økonomiplanperioden

Lave frie inntekter samanlikna med andre kommunar

Sula kommune har lave frie inntekter. Frie inntekter kan kommunar fritt disponere utan andre føringar frå staten enn gjeldande lover og reglar. Dei frie inntektene består i hovudsak av rammetilskot frå staten og skatt på inntekt og formue. Enkelte kommunar har i tillegg eigedomsskatt, inntekt frå konsesjonskraft, havbruksinntekter og fordel av differensiert arbeidsgivaravgift.

I kommuneproposisjonen (frå kommunal- og distriktsdepartementet) blir det kvart år publisert ein oversikt over nivået på frie inntekter for alle av landets kommunar. Tabellen nedanfor er henta frå kommuneproposisjonen 2025. Tabellen viser nivået på frie inntekter i 2023 korrigert for variasjonar i utgiftsbehov. Tabellen viser prosent av landsgjennomsnittet av inntekt per innbyggjar. Landsgjennomsnittet = 100.

Kommune	Alt 1	Alt 2	Alt 3	Alt 4
Sula kommune	95	91	91	90
Giske kommune	95	94	94	93
Ålesund kommune	98	96	96	95
Sykkylven kommune	94	92	93	94
Stranda kommune	96	96	97	98
Rauma	96	100	101	102

- **Alt. 1:** Korrigerde frie inntekter eksklusiv eigedomsskatt, produksjonsavgift på vindkraft, netto inntekt frå konsesjonskraft, kraftrettar og annan kraft for vidareasal
- **Alt. 2:** Korrigerde frie inntekter inklusiv eigedomsskatt, produksjonsavgift på vindkraft, netto inntekt frå konsesjonskraft, kraftrettar og annan kraft for vidareasal
- **Alt. 3:** Som i alternativ 2, pluss havbruksinntekter
- **Alt. 4:** Som i alternativ 3, pluss fordel av differensiert arbeidsgivaravgift

Rangert etter alternativ 4 så er Sula kommune den kommunen i Møre og Romsdal med lavast inntektsnivå. Det er 10 andre kommunar i landet som har eit inntektsnivå på 90 eller mindre.

Sula kommune skal levere dei same kommunale tenestene som andre kommunar. Dette må vi gjere for 90% av gjennomsnittleg inntekt. Dette er utfordrande for økonomien.

I kommuneproposisjonen er det foreslått å gjere enkelte justeringar i inntektssystemet. Ei av endringane er høgare inntektsutjamning. Dette vil slå positivt ut for Sula kommune. I kommuneproposisjonen er det anslått at endringane vil slå positivt ut med ca. 12 million kroner for Sula kommune i 2025, og i åra deretter med 9 million kroner i positiv effekt.

Nivå på eigedomsskatt er ein av forklaringane på endring i inntektsnivå frå alternativ 1 til alternativ 2:

Eigedomsskatt	Sats i 2024
Sula kommune	1 promille
Giske kommune	3 promille
Ålesund kommune	2 promille
Sykkylven kommune	3,2 promille
Stranda kommune	4 promille
Rauma kommune	4 promille

Lave kostnader på så godt som alle tenesteområda i forhold til samanlikningskommunar

Tabellen nedanfor syner kor mange million kroner Sula kommune skulle ha brukt / kunne ha spart per tenesteområde dersom vi hadde eit utgiftsnivå per tenesteområde som var på gjennomsnitt med kommunane i vår kostragruppe (Kilde: Framsikt Analyse, basert på Kostratal frå SSB publisert 17.06.2024)

	Kostragruppe 01
■ Grunnskole	-32,6
■ Pleie og omsorg	16,2
■ Barnevern	-1,5
■ Barnehage	-2,2
■ Kommunehelse	-6,3
■ Sosiale tjenester	-8,5
■ Kultur og idrett	-6,5
■ Plan, kulturminner, natur og nærmiljø	-0,7
■ Adm. styring og fellesutgifter	-6,0
▶ Andre områder	-2,9
Totalt	-50,9

Som tabellen syner har vi eit utgiftsnivå som ligg under gjennomsnittet i vår kostragruppe på omlag alle tenesteområde. Negativt tal syner kor mykje vi ligg under i million kroner.

På eitt område, pleie og omsorg, ligg vi over snittet i kosta gruppa. Dette omfattar alle tenester innanfor pleie og omsorg. I ei djupdykkanalyse av dette området finn vi at det området som vi har høge kostnader til samanlikna med andre kommunar, er til personar med funksjonsnedsettingar. Hovudårsaken til dette er at vi har ein lite egna bustadstruktur og bu tilbud til desse innbyggerane. Sula kommune har tatt eit viktig første steg med å etablere

Jetmundgarden. Vasset borettslag er også under etablering, og videre treng vi endå fleire gode bu konsept som skal bidra til at også desse av våre innbyggjarar skal få oppleve å bu på måtar som sikrar sjølvstende og meistring.

Men også for andre personar med omsorgsbehov, har kommunen mykje å hente på å legge til rette for fleire universelt utforma og samlokaliserte bustadar sentralt plassert i gode nabolag. Dette er viktig for at innbyggjarane skal meistre kvardagane sine sjølv i størst mogleg grad og når kommunen skal inn med tenester, kan desse ytast effektivt.

Det låge kostnadsnivået samanlikna med andre kommunar viser at det handlingsrommet er lite med tanke på å redusere driftskostnader.

Høg og gjeld gir auka utgifter til rente og avdrag

Lånegjelda har auka kraftig dei siste 10-15 åra. Lånegjelda vil fortsette å auke i åra framover. Den største veksten i lånegjeld vil kome som følge av investering i nytt avløpsreinsanlegg.

Tabellen nedanfor viser utvikling i lån til investeringar (lån eksklusiv startlån) i perioden 2010-2020:

Utvikling lånegjeld 2010-2020	2010	2 012	2 014	2 016	2 018	2 020
Lånegjeld til investeringar	324 921 000	542 522 000	572 651 000	778 645 000	938 823 000	1 046 040 000

Tabell nedanfor viser utvikling i lånegjeld for perioden 2021-2027. Åra 2024-2027 er basert på vedtatt økonomiplan for 2024-2027.

Lånegjeld Sula kommune	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Samla lån Sula kommune	1 200 000 000	1 263 000 000	1 254 000 000	1 345 000 000	1 393 000 000	1 553 000 000	1 642 000 000
Startlån (videreutlån)	48 000 000	56 000 000	69 000 000	81 000 000	93 000 000	105 000 000	117 000 000
Lån til investering	1 152 000 000	1 207 000 000	1 185 000 000	1 264 000 000	1 300 000 000	1 448 000 000	1 525 000 000
Andel VAR av lån til inv.	22 %	22 %	23 %	26 %	32 %	39 %	44 %

Lån til investering (eks VAR)	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Lån eksklusiv VAR	897 000 000	943 000 000	911 000 000	939 000 000	884 000 000	886 000 000	847 000 000
Renteutgifter	11 600 000	14 000 000	27 600 000	35 300 000	36 500 000	32 100 000	33 700 000
Avdragsutgifter	35 200 000	35 000 000	37 600 000	37 800 000	39 200 000	40 000 000	41 500 000
Sum finansutgifter	46 800 000	49 000 000	65 200 000	73 100 000	75 700 000	72 100 000	75 200 000

VAR sin del av lån til investeringar aukar frå 22% i 2021 til 44% i 2027. Dette skuldast i hovudsak investering i nytt avløpsreinsanlegg. Renter og avdrag på desse investeringane skal finansierast gjennom auke i kommunale gebyr.

Rente- og avdragsutgifter (eksklusiv VAR) har auka med 26,3 million kroner frå 2021 til budsjett 2024. Auka kjem i hovudsak av auke i rentenivå.

Tabell nedanfor viser utvikling i gjennomsnittleg rente for Sula kommune si samla gjeldsportefølje:

	01.01.2022	30.04.2022	31.08.2022	31.12.2022	30.04.2023	31.08.2023	31.12.2023	30.04.2024	30.07.2024
Gj. snitt rente	1,43 %	1,68 %	1,93 %	2,62 %	2,84 %	3,28 %	3,58 %	3,66 %	3,70 %

Auke i rentenivå fører også til høgare renteinntekt. Endring i netto renteutgifter er derfor ikkje like stor som beløpa som framgår i tabell ovanfor. Tabellen nedanfor viser endring i finansinntekter i perioden 2021-2023:

Finansinntekter	2021	2022	2023
Renteinntekter	3 103 384	5 549 260	7 861 140
Avkastning fond	8 014 791	-1 568 584	14 997 788
Sum finansinntekter	11 118 175	3 980 676	22 858 928
Bankinnskudd	2021	2022	2023
Bankinnskudd IB	234 174 478	243 457 675	195 486 483
Bankinnskudd UB	243 457 675	195 486 483	85 941 956
Gj snitt basert på IB og UB	238 816 077	219 472 079	140 714 220

Renteinntekter var ca 5 million kroner høgare i 2023 enn i 2021. Men her er det ikkje berre rentenivået som påverker. Det er stor forskjell på nivået på bankinnskudd. Avkastning på fond kan variere mykje frå år til år, og er kun til ein viss grad påverka av rentenivå.

Bruk av disposisjonsfond for å saldere budsjetta i økonomiplanperioden

I 2023 blei det brukt 14 million kroner av disposisjonsfondet. Den økonomiske prognosen ved 1. tertial er bruk av disposisjonsfond på 27 million kroner for 2024. Ved utgangen av 2023 har Sula kommune eit disposisjonsfond på 132 million kroner. Ved årleg bruk av disposisjonsfond på 27 million kroner vil disposisjonsfondet vere tomt i løpet av 5 år.

Sula kommune har ei svært effektiv drift samanlikna med andre kommunar. I alle driftseiningane vert det jobba med kontinuerleg kvar dagsomstilling. Til tross for dette så har vi eit for høgt driftsnivå i forhold til det vi har av frie inntekter. Dette er ikkje berekraftig over tid. Ei ytterlegare effektivisering vil bli krevjande men nødvendig.

Gitt framskriving av frie inntekter med det vi er kjent med i dag, samt ei noko meir offensiv budsjettering på inntektssida er utfordringsbildet at vi må redusere driftskostnadane våre med rundt 25 million kroner dersom vi skal gå i balanse i 2025. Eit kutt på 25 million kroner ville utgjere mellom 20-30 færre årsverk. Alternativt kan driftskostnadane reduserast over noko meir tid. Inntektssida kan også aukast i form av auka eigedomsskatt. Ei auke på 1 promille vil utgjere ca 12 million kroner.

1.2 Finansielle måltal

I saka «Budsjett 2024 og økonomiplan 2024-2027» (K-66/23) blei følgjande vedtatt:

“Sula kommune skal forvalte økonomien slik at den økonomiske handleevna vert ivaretatt over tid. Kommunen skal innrette den langsiktige økonomiplanlegginga slik at ein styrer mot følgjande finansielle måltal:

- **Netto driftsresultat skal over tid utgjere minimum 1,5 % av brutto driftsinntekter.**
- **Disposisjonsfondet skal minimum utgjere 10 % av brutto driftsinntekter.**
- **Netto lånegjeld i prosent av brutto driftsinntekter skal ned på dagens nivå (under 130 %) innan 2030 og 100 % innan 2035.”**

Tabellane nedanfor viser indikatorane for Sula kommune i perioden 2019 -2023. Med tanke på samanlikning har vi også tatt med Ålesund, gjennomsnitt Møre og Romsdal, gjennomsnitt landet, og gjennomsnitt i Kostragruppe 1 som Sula kommune tilhøyrrer. (Kjelde: Framsikt Analyse. Basert på KOSTRA-tal frå SSB pr 17.06.24)

Netto driftsresultat:

Netto driftsresultat består av løpande inntekter fråtrekket løpande utgifter. Nøkkeltalet måler om kommunen si drift går i balanse og det seier noko om kommunen sin økonomiske handlefridom. Nøkkeltalet var over vedtatt måltal i 2022 og 2021.

Sula kommune 2019 - 2023	Beløp	Nøkkeltal Sula	Ålesund kommune	Møre og Romsdal	Landet	Kostragruppe 1
Netto driftsresultat 2023	-13 631 200	-1,4 %	2,5 %	0,3 %	0,8 %	-0,8 %
Netto driftsresultat 2022	18 760 642	2,1 %	2,9 %	1,9 %	3,0 %	1,6 %
Netto driftsresultat 2021	32 089 880	3,8 %	0,4 %	1,8 %	4,3 %	3,6 %
Netto driftsresultat 2020	-3 807 858	-0,5 %	-1,7 %	1,0 %	2,7 %	0,9 %
Netto driftsresultat 2019	4 693 730	0,7 %	-2,5 %	-0,7 %	1,9 %	0,3 %

Eit positivt driftsresultat gir moglegheit til å iverksette strategiske driftstiltak på kort sikt som igjen vil kunne gi positiv effekt for drift på lengre sikt.

Disposisjonsfond:

Disposisjonsfondet er avsetningar som kommunestyret kan disponere fritt. Midlar på disposisjonsfond stammar frå tidlegare års overskot. Nivået på disposisjonsfondet til Sula kommune er bra og gjer at kommunen fortsett har handlingsrom.

Sula kommune 2019 - 2023	Beløp	Nøkkeltal Sula	Ålesund kommune	Møre og Romsdal	Landet	Kostragruppe 1
Disposisjonsfond 2023	131 793 610	14,0 %	1,8 %	9,3 %	13,3 %	10,4 %
Disposisjonsfond 2022	145 400 366	16,3 %	2,0 %	10,1 %	14,7 %	12,0 %
Disposisjonsfond 2021	125 197 074	14,8 %	0,3 %	8,9 %	13,5 %	11,3 %
Disposisjonsfond 2020	99 357 401	12,7 %	0,9 %	8,0 %	11,7 %	9,6 %
Disposisjonsfond 2019	84 807 153	11,2 %	1,9 %	7,7 %	10,7 %	8,7 %

Disposisjonsfond over anbefalt grense bør ikkje brukast til å oppretthalde eit for høgt kostnadsnivå. Disposisjonsfondet gir moglegheit på mellomlang sikt til å primært gjennomføre driftstiltak som vil kunne gi positiv effekt for drift på lengre sikt. Sekundært som eigenkapital for å gjennomføre strategiske investeringstiltak.

Disposisjonsfond bør halde seg over anbefalt grense. Ein viss størrelse på disposisjonsfondet er heilt nødvendig for å sikre økonomisk handlefridom. Disposisjonsfondet er også nødvendig som ein buffer til uføresette utgifter, endringar i rammevilkår eller andre uførutsette endringar. Det er også ein viss samanheng mellom størrelse på disposisjonsfond og likviditet. Sula kommune bør til ein kvar tid ha minimum 80 million kroner lett tilgjengeleg for å kunne betale ut løn, avgifter og andre utgifter.

Disposisjonsfondet til Sula kommune består av følgande:

Disposisjonsfond	2023	2022
Overskotsfond	108 397 517	122 374 273
Risikoreguleringsfond	7 807 264	7 807 264
Flyktningfond	15 067 246	15 067 246
Øvrige ubundne driftsfond	521 583	151 583
SUM	131 793 610	145 400 366

Netto lånegjeld:

Netto lånegjeld er total lånegjeld minus vidareutlån og ubrukte lånemidlar. Riksrevisjonen definerer høg lånegjeld til 75 % av driftsinntektene. KS antydar at ein gjeldsgrad på over 100 % er ugunstig. Sula kommune har hatt ein gjeldsgrad på over 100% sidan 2014.

Sula kommune 2019 - 2023	Beløp	Nøkkeltal Sula	Ålesund kommune	Møre og Romsdal	Landet	Kostragruppe 1
Netto lånegjeld 2023	1 125 501 158	119,2 %	110,2 %	110,7 %	88,8 %	94,3 %
Netto lånegjeld 2022	1 112 221 028	124,4 %	104,3 %	112,4 %	88,1 %	96,5 %
Netto lånegjeld 2021	1 000 251 266	117,9 %	101,5 %	112,2 %	87,3 %	96,2 %
Netto lånegjeld 2020	910 614 723	116,5 %	102,4 %	110,8 %	89,1 %	97,6 %
Netto lånegjeld 2019	917 588 895	118,8 %	100,0 %	108,8 %	85,4 %	94,3 %

1.3 Finansielle måltal til bruk i LDIS

Det visast til sak 040/23 som vart behandla i kommunestyret 15.06.2023. I arbeidet med LDIS ser vi det hensiktsmessig å i all hovudsak halde dei gebyrfinansierte tenestene vatn, avløp, renovasjon, slamtømming og feiing (heretter forkorta til VAR) utanfor resten av kommunen si drift. Tenesteområda har to separate finansieringskjelder.

VAR-tenesta finansierast i sin heilheit frå kommunale gebyr. Gebyrnivå må vurderast opp mot betalingsevne og vilje til innbyggjarane for dei konkrete tenestene sett i forhold til kvalitet på tenesta, samt offentlege pålegg. Innanfor VAR er brukarane både kunde og den som finansierer tenesta.

I resten av drifta er det kommunens innbyggjarar som er brukarar og kundar i ulik grad. Tenestene blir i det vesentlegaste finansiert ved statlege overføringar (rammetilskot og skatteinntekter).

Denne langsiktige drifts- og investeringsstrategien har fokus på kommunen si ordinære drift eksklusiv VAR.

Tabellen nedanfor viser nøkkeltal for Sula kommune for 2023. Tala viser både ordinær drift (drift eksklusiv VAR), og VAR. Dei første kolonnane viser beløpsstørrelse, medan dei siste kolonnane viser beløp i prosent av brutto driftsinntekter.

Indikator	Ordinær drift	VAR	SUM	Nøkkeltal ordinær drift	Nøkkeltal VAR	Nøkkeltal SUM
Netto driftsresultat	-12 973 142	-658 058	-13 631 200	-1,5 %	-1,1 %	-1,4 %
Disposisjonsfond	131 793 610	0	131 793 610	15,0 %	0,0 %	14,0 %
Netto lånegjeld	868 073 048	257 428 110	1 125 501 158	98,5 %	411,7 %	119,2 %
Brutto driftsinntekter	881 300 924	62 528 470	943 829 394			

VAR (sjølvkost) skal over tid gå i null (inntekter skal dekke kostnader). Overskot eller underskot blir ført mot bunde driftsfond. Det er grunnen til at det ikkje er disposisjonsfond knytt til VAR.

Anbefalte måltal for LDIS (måltal ekskl. VAR):

- **Netto driftsresultat skal utgjere minimum 1,5 % av brutto driftsinntekter.**
(I 2023 utgjorde 1,5% av brutto driftsinntekter 13,2 million kroner.)
- **Disposisjonsfondet skal minimum utgjere 10 % av brutto driftsinntekter.**
(I 2023 utgjorde 10% av brutto driftsinntekt 88,1 million kroner)
- **Netto lånegjeld i prosent av brutto driftsinntekter skal ned til 90% innan 2034 (10 år) og 80% innan 2041 (16 år).**
(I 2023 utgjorde 90% av brutto driftsinntekter 793 million kroner, og 80% utgjorde 705 million kroner)

1.4 Handlingsreglar

I komande 16-årsperiode vil det også bli nødvendig å vurdere nye investeringar for å sikre nok kapasitet og effektiv drift. Samtidig har vi eit mål om å redusere lånegjelda.

Handlingsreglane nedanfor viser kor mykje Sula kommune kan investere samtidig som lånegjelda blir redusert. Handlingsreglane skal vere ei langsiktig rettesnor for ønska økonomisk styring og utvikling.

Handlingsregel nr 1: Lånegjeld ekskl. VAR skal reduserast med minimum 25 % av årets avdrag eks. VAR

- Handlingsregelen vil medføre at lånegjelda reduserast med ca. 10 mill. kvart år. Lånegjeld (eks. VAR) vil bli redusert innan 16 år slik at måltalet på 80% er oppnådd.
- Eit gjeldsnivå på 80 % vil bidra til å sikre en god økonomi som vil være stabil og forholdsvis handterbar i forhold til ruteendringar i Norge og verda elles.

Handlingsregel nr 2: Årleg lånefinansiert investering eksklusiv VAR kan være på inntil 75% av årets avdrag eksklusiv VAR

- Årleg avdrag (eksklusiv VAR) utgjer ca. 40 million kroner. Med denne handlingsregelen kan vi kvart år lånefinansiere investerer på ca.30 million kroner (beløp inkludert MVA blir 37,5 million kroner).
- Handlingsregelen gir moglegheit for investering på inntil 480 million kroner (+ momsrefusjon + tilskot mv) i dei komande 16 år.
- Ca 1/3 av årleg investering (ca. 10 million kroner) vil sannsynlegvis gå med til fortløpande investeringar (som f.eks. bygningsmessig vedlikehald, investeringstilskot til Sula Sokn, utskifting av bilar osv.). Resterande 2/3 (ca. 20 million kroner) kan gå til strategiske konkrete investeringar
- Dersom hensiktsmessig kan ein spare opp midlar over fleire år med tanke på større investeringar.
- Større investeringar som gir klare kostnadseffektiviserande gevinstar bør investerast i forkant under føresetnad om tilsvarande investeringsstopp i komande år.

(I berekningane har vi ikkje tatt omsyn til inflasjon. Brutto driftsinntekt vil auke som følgje av inflasjon. Dette vil isolert sett bidra til at nøkkeltalet vil forbetre seg. Men samtidig vil prisane på nye investeringar stige. Vi har forutsett at desse effektane i stor grad vil gå mot kvarandre.)

Handlingsregel nr 3: Investerings tiltak ut over det som vert omhandla i handlingsregel 2 krev eigenkapitalfinansiering, i prioritert rekkefølge:

1. Bruk av investeringsfond.
2. Sal av eigedom. (Inntekter overførast til Investeringsfond)
3. Bruk av disposisjonsfond. (Sjølv om disposisjonsfond primært bør brukast til driftstiltak er og mogeleg å overføre frå drift til investering.)

DEL 2: PARALLELE GREP FOR Å SIKRE BEREKRAFTIGE TENESTER INNANFOR EIN BEREKRAFTIG ØKONOMI

Vi hadde ved utgangen av 2022 eit disposisjonsfond på kr 146 million kroner. I 2023 nytta vi 14 million kroner av disposisjonsfondet. Prognosen for 2024 tilseier bruk av disposisjonsfond på 27 million kroner. Ved årleg bruk av disposisjonsfond på 27 million kroner vil disposisjonsfondet vere tømt i løpet av 5 år.

Dette betyr at vi ikkje kan halde fram som no i håp om «stang inn».

Hovudårsaka til den endra økonomiske situasjonen i Sula kommune er dei økte renteutgiftene. I tillegg har ikkje skatteinngangen vore like høg. Slik kommunedirektøren ser det er det ikkje forsvarleg å redusere drifta i eit så stort omfang som er nødvendig for å få balanse i økonomien. Fleire parallelle grep må gjennomførast.

Forslag til parallelle grep:

1. Gjennomføre kortsiktige effektiviseringstiltak og kutt i drifta fortløpande der dette ikkje går på tvers av strategi for heilskapleg innsats (tidleg innsats og førebygging)
2. Gjennomføre prioriterte driftsprosjekt med mål om omstilling i samsvar med strategi for heilskapleg innsats som vil få effekt over tid (med tydelege mål og måleindikatorar som vert følgt med på over tid)
3. Gjennomføre prioriterte investeringsprosjekt der målet er at dei skal bidra til meir effektiv drift av tenestene
4. Auke investeringsfond ved sal av eigedomar der dette er i samsvar med vedtatt eigedomsstrategi (styrka eigenkapital til investeringstiltak)
5. Auke eigedomsskatten frå dagens 1 promille til 3 promille i planperioden dersom dagens rentenivå ikkje vert betydeleg redusert, eller at dette vert kompensert på andre måtar gjennom auka frie inntekter til kommunane.

Sula kommune har låge kostnader på omlag alle tenesteområde og det vert vurdert som urealistisk å få balanse i økonomien berre gjennom å kutte i dei kommunale tenestene. Eit kutt på 25 million ville utgjere mellom 20-30 færre årsverk. Dersom det skal vere mogeleg å drifte forsvarlege tenester med 20-30 færre årsverk krev det at ein gjennomfører fleire større strukturelle grep. Slik kommunedirektøren ser det er dei større strukturelle grepa allereie gjennomført i Sula kommune. Dette er nok også årsaka til at drifta er så effektiv som den er. Som omtalt i denne langtidsstrategien er det framleis område der vi har potensiale til å hente ut effektar av større strukturelle grep. Dette gjeld bustadar til menneske med nedsett funksjonsevne og omfattande hjelpebehov. Vi er i gang med å etablere dette, og bør prioritere fleire byggjetrinn framover.

Nokre kostnadsreducerande tiltak i drifta kan ha effekt på kort sikt, medan andre tiltak og satsingar vil ta tid. For å sikra at vi ikkje bruker opp kommunen sitt driftsfond i perioden er vi avhengig av å auke inntektssida. Dette kan gjerast gjennom sal av eigedomar for å sikre eigenkapital til å gjennomføre investeringar, og det bør samtidig innførast auka eigedomsskatt. Utan auke i inntekter er vi i ein svært vanskeleg situasjon med tanke på at vi

har eit driftsnivå på tenestene våre i dag som er blant det lågaste i landet. Det er vanskeleg å sjå føre seg korleis vi skal kunne gje dei lovpålagde tenestene innbyggjarane har krav på, evne å rekruttere folk og kompetanse, samt drive fram nye måtar å løyse oppgåvene på utan av vi samtidig aukar inntektssida. Fleire parallelle grep bør difor gjennomførast samtidig dersom Sula kommune vil unngå å kome i ein situasjon ein vert sett under statleg styring (Robek).

Kvifor ei gradvis omstilling?

Sula kommune har utvikla ei innsatstrapp og ei bustadtrapp som skal fungere som eit rammeverk for korleis vi kan utvikle berekraftige tenester og samfunn. Trappa synleggjer kva for tenester vi tilbyr som kommune og kva for tilbod som finst i lokalmiljøet. På dei første trinna har vi dei universelle og førebyggjande tenestene og jo høgare i trappa jo meir inngrepande og kostnadskrevjande tenester.

Ei bevisst satsing på tenester på dei første trinna (venstreforskyving) skal bidra til å redusere behovet for dei meir inngrepande tenester seinare i livet. Dette til det beste både for innbyggjarane, og i at vi skal evne å gje tenestene innanfor det vi har av tilgjengeleg ressursar og kompetanse.

Når vi skal effektivisere må vi gjere det i samsvar med denne måten å tenkje på. Det motsette vil vere å leggje fram ei kuttliste med risikoen for at kutta verkar mot si hensikt og bidra til at kostnadane aukar på sikt. Målet må vere å investere i tenester som over tid skal sikre ei venstreforskyving i innsatstrappa.

Når vi på ein slik planmessig måte skal bevege oss nedover i trappa for å møte innbyggjarane sine behov på lågast mogeleg trinn, må vi også følgje med på om vi faktisk lukkast med å dette. Både driftstiltak og investeringsprosjekt må framover ha tydelege mål og gevinstplanar der vi kan følgje med på at det vi gjer faktisk har effekt.

Vi veit at effekten av tidleg innsats og førebygging ikkje er ein kvikk- fiks, og effektane vil kome gradvis over tid. Det kan i tillegg vere tvers vanskeleg å måle konkret effekt av kvart tiltak, og det er mange faktorar som spelar saman og gjensidig påverkar kvarandre.

For å forankre denne måten å arbeide på er det utarbeida ein strategi knytt til samfunnsplanen som kan vere ei rettesnor i arbeidet. Denne skal handsamast politisk hausten 2024. Det er også omtalt

2.1 Dei viktigaste fokusområda

I samband med pågåande planarbeid har vi fått ny kunnskap om utfordringsbiletet. Med bakgrunn i dette vil kommunedirektøren anbefale følgjande fokus i åra framover:

- Det må satsast vidare på tidleg innsats og auka meistring for barn og unge
- Heimetenesteorienteringa og satsinga på førebygging og rehabilitering i Sula kommune bør vidareførast og styrkast
- Vi må ha ein barnehage og skulestruktur som er attraktiv og som sikrar god kapasitetsutnytting innanfor det vi har av samla ressursar

- Det må utviklast fleire gode og mangfoldige bumiljø for menneske med funksjonsnedsettingar og omfattande hjelpebehov
- Vi må evne å gjennomføre vedtatte eigedomsstrategi for å sikre ein strategisk og aktiv bustadpolitikk
- Vi må evne å gjennomføre nødvendige investeringar til formålsbygg, samt finne gode modellar for samarbeid mellom private aktørar og husbank for å realisere ønska bustadutbygging.
- Vi må ha eit oppdatert planverk som gjev tydeleg retning mot ønska samfunnsutvikling
- Vi må ha ein teknisk infrastruktur som er berekraftig
- Vi må vidareutvikle kultur og kompetanse for samskaping og innbyggjardialog (med næringsliv, frivillige lag og organisasjonar og innbyggjarar)
- Vi må ha ei organisering og ein organisasjonskultur som gjer oss til ein attraktiv arbeidsgjevar

Dei ulike anbefalingane må arbeidast med på ulikt vis. Noko skje fortløpande i dagleg drift eller i pågåande satsingar. Andre krev at vi organiserer dei som drifts eller investeringsprosjekt.

Kulepunkta er ikkje uttømande, men dekker etter vår vurdering det som bør ha størst fokus dei neste åra og vil bli lagt til grunn for drift og investeringstiltak framover.

For tiltaka som krev prosjektorganisering vil desse samlast i eit omstillingsprogram. Dette for å prioriterer ressursbruken inn mot det som har mest effekt. Potensialet for økonomisk gevinst og i kva grad prosjektet vil bidra til å nå kommuneplanen sine overordna mål må vege tyngst i prioriteringa.

Programma og prosjekta vil bli omtalt nærmare i budsjett og økonomiplan og det vil bli rapportert på mål og resultat fortløpande og i samsvar med dei vedtatte rapporteringsrutinene.

DEL 3: TILTAKSPLAN FOR DRIFT

Tiltak vil bli konkretisert i budsjett og økonomiplanen.

Målet er at tiltak som skal bli iverksett skal bidra til å sikre ein meir berekraftig økonomi i kommunen, utan at kvaliteten på tenestene til innbyggjarane skal bli redusert. Tiltaka skal difor i tråd med strategi for heilskapleg innsats i Sula kommune.

Å planlegge for, og gjennomføre dei riktige tiltaka, krev tydelege mål og gevinstplanar, der vi kan følgje med på at det vi gjer faktisk har ønska effekt. Det er difor viktig å identifisere og følgje opp dei indikatorane som kan målast og knytast til tiltaka. Nokre tiltak vil likevel ikkje ha ein direkte årsak og verknad-samanheng, og den ønska effekten kan vere vanskeleg å måle.

Det er tre kategoriar av driftstiltak og forventa effekt i planperioden:

1. Effektivisering av drifta som følgje av investeringstiltak

Investeringstiltak er omtalt under tiltaksplan for investering. Nokre av desse investeringane vil gje meir effektiv drift, og innsparing er lagt inn i planperioden.

2. Effektivisering av drifta med bakgrunn i strategi for heilskapleg innsats

Strategi for heilskapleg innsats skal omsettast til konkrete prosjekt og tiltak som på sikt skal bidra til ei venstreforskyving i innstatstrappa der styrking av dei lågaste trinna skal redusere behova for dei meir inngripande tenestene. I strategi for heilskapleg innsats (handsamast i kommunestyret 03.10.24) finn du meir informasjon som vil danne grunnlag for prioriterte satsingar og tiltak i budsjett og økonomiplan.

3. Fortløpande kostnadskutt

Fortløpande kostnadskutt vert nærmare omtalt i budsjett- og økonomiplan.

Langsiktig drift og investeringsstrategi legg til grunn at det i 2025 og 2026 må identifiserast tiltak for kutt i drifta på 0,5% per år.

Døme på dette kan vere reduksjon i sørvisnivå, avslutte medlemskap og støtteordningar, redusere bruk av private tenester som til dømes vikarbyrå, reduksjon av kostnadar til møter og møtefasilitering, kompetansehevingstiltak og reiseutgifter.

DEL 4: TILTAKSPLAN FOR INVESTERING

Tiltak må endeleg vedtakast i budsjett og økonomiplan, eventuelt fremmast som egne saker.

Alle investeringsprosjekt må ha større eller mindre mogelegheitsstudier og forprosjekt for å gjere nærare vurderingar av innretning og kostnad. Finansiering av desse forstudia må prioriterast og innarbeidast i økonomiplan. I tiltaksplan nedanfor har vi foreslått årstal og beløp. Dette er for å gi ein indikasjon. Men både tidsplan og investeringsbeløp vil kunne endre seg etter gjennomført forprosjekt.

Nedanfor følger to tabellar som viser plan for framtidige prosjekter:

- Tabell 4.1 viser investeringer som påverker økonomien i form av auke i lånegjeld. Dette vil medføre auke i rente- og avdragsutgifter.
- Tabell 4.2 viser prosjekter som i stor grad er sjølvfinansierande. Det betyr f.eks utgifter til finansiering av ein bustad vil bli dekt av leigeinntekter. Det kan også bety at Sula kommune står for ei mellomfinansiering i byggeperioden også blir prosjektet solgt ved ferdigstilling. Desse prosjekta vil i mindre grad påverke den samla økonomien til Sula kommune.

Sjølv om dette er ein langsiktig plan så har vi i tabellane nedanfor fokusert på dei neste 7 åra.

4.1 Investeringar som påvirker økonomien i form av auka lånegjeld

Tabell 4.1 Langsiktig investeringsplan

Ref.	Investerings tiltak	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
4.1.1	Løpande investeringar	8 000	8 000	8 000	8 000	8 000	8 000	8 000
4.1.2	Tiltak for å redusere særleg farleg skuleveg	2 000	4 000	4 000	2 000	2 000	2 000	2 000
4.1.3	Tenestesenter (helsehus)	2 000	6 000	80 000	120 000	0	0	100 000
4.1.4	Barnehage	500	0	0	60 000	0	0	0
4.1.5	Barne og avlastningsbustad (forprosjekt)	500	0	0	0	0	0	0
4.1.6	ROP leiligheter herunder nødleilighet (forprosjekt)	500	0	0	0	0	0	0
	SUM	13 500	18 000	92 000	190 000	10 000	10 000	110 000

4.1.1 Løpande investeringar

I investeringsplanen har vi lagt inn 8 million kroner kvart år. Dette er basert på historikk. Dette skal dekke årleg rammeløype for investeringar til IKT, eigedom, Sula Sokn, samt diverse andre mindre investeringar.

4.1.2 Tiltak for å redusere særleg farlig skuleveg

Trygge skulevegar: Vedtatt i gjeldande økonomiplan for 2024-2027. For å redusere behovet for at skulevegar vert vurdert som særleg farlege, bør det gjennomførast ei analyse og leggjast ein samla plan som sikrar trygge skulevegar i heile kommunen.

4.1.3 Tenestesenter

Fleire av bygga våre har sprengt kapasitet, mest prekært er det for legekantoret, og på same måte kapasiteten ved storkjøkkenet på Sulatunet. Fleire av bygga har manglande funksjonalitet, og det er behov for å samlokalisere for å oppnå meir effektiv drift, gode tenester og attraktive arbeidsmiljø. For å møte akutte behov for auka kapasitet og bygge ein framtidsretta arena for effektiv samhandling og koordinering, bør ein no ta steget til å investere i eit tenestesenter. Målet må vere å samlokalisere for effektivitet, sørvis og rekruttering, og at senteret vert oppfatta som innbyggjarane sitt eige.

Det må også gjerast vurderingar av bruken og utnyttinga av Sula rådhus, og eventuell annan bygningssmasse som kan verte fristilt dersom det vert investert i eit tenestesenter.

Desse vurderingane er naturleg å ta i samband eit mogelegheitsstudie knytt til tenestesenter. Ein slik studie må vurdere plassering/tomteval, om kommune sjølv skal stå som utbygger/eigar og kva for tenester/funksjonar som kan ta ut størst synergjar ved samlokalisering og i kva grad det kan vere mogleg å gjennomføre i fleire byggetrinn. Ein må òg vurdere potensialet for naturlege eksterne leigetakarar, som t.d. NAV, apotek, distriktstannklinikk og kva synergjar det kan gi.

Føresetnadar i tabellen 4.1:

Tenestesenteret er i 2025 budsjettert med 2 million kroner til mulighetsstudie og forprosjektering. I 2026 er det budsjettert med 6 million kroner til kjøp av tomt på 6 mål. I tabellen er det budsjettert med 200 million kroner i byggetrinn 1 (4.000 m²) og 100 million kroner i byggetrinn 2 (2.000 m²). Det er lagt til grunn en byggekostnad på kroner 50.000,- pr m² (øvre skala).

Plassering (eventuelt kjøp av tomt), størrelse og funksjoner i tenestebygget, samt ulike byggetrinn, avklares i mulighetsstudie.

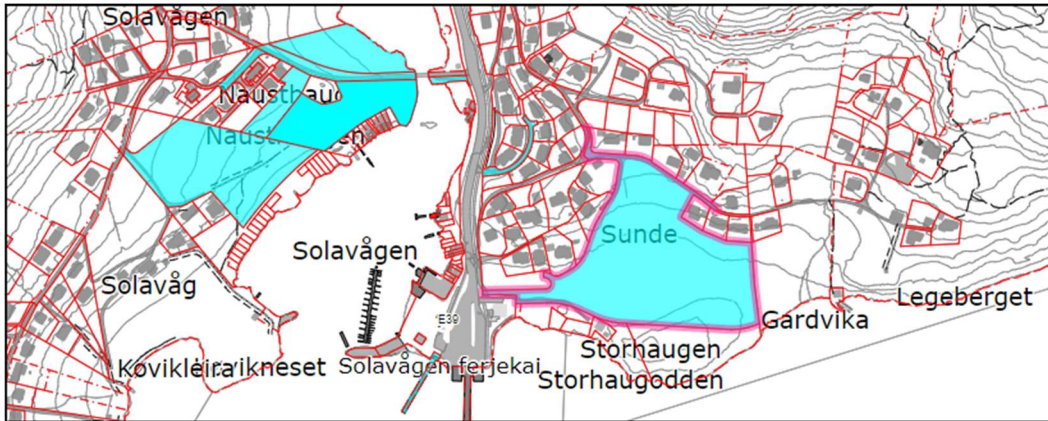
4.1.4 Barnehage

Under møtet i (mellombels politisk) utvalet 11. mars i år, blei det lagt fram ei orientering om kapasitet og behov i skulane og barnehagane i kommunen (sjå saksvedlegget "Kartlegging barnehagebehov 2024-2034). Denne viser med utgangspunkt i den same framskrivinga som nemnd ovanfor under punktet om bustadbygging, at det i **skulane** i all hovudsak på sikt vil vere tilstrekkeleg kapasitet, men at kapasiteten ved Langevåg skule vil vere noko anstrengt fram mot 2028 (elevtal 521, 464, 454). Sula ungdomsskule vil ha store kull i åra 2024-2028.

For **barnehagane** er det mangel på barnehageplassar på indre del av kommunen og overkapasitet i Langevåg. For dei kommunale barnehagane vil ei strukturendring til fleire større kommunale barnehagar kunne bidra til optimal kostnadseffektiv drift og såleis påverke dei totale utgiftene som også omfattar tilskot til dei private barnehagane.

I arbeidet med kartlegging av barnehagebehov skildrar kommunalområde Kultur og oppvekst ulike alternativ, og i deira behovsplan for barnehagane (sjå vedlegg), peikar Sunde barnehage seg ut med størst behov og den barnehagen som vil gi størst effekt for drifta.

I denne delen av kommunen eig kommunen tomteområde både på Nausthaugen (ca. 30 dekar) og Olamyra (gbnr. 63/108) på nærare 40 dekar. På Olamyra er vel ein tredjedel av arealet avsett til offentlege bygg/offentleg eller privat tenesteyting og peikar seg ut som meir formålstenleg enn Nausthaugen/Pebakken. Også her må det gjennomførast ein studie der trafikkmessige avklaringar forhold vil kunne bli avgjerande. *Figuren viser desse eigedomane i turkis farge:*

Føresetnader i tabellen 4.1:

Forprosjekt som er budsjettert i 2025 vil sjå nærare på kapasitetsutfordringane fram i tid. Vurdere når det er hensiktsmessig å bygge en ny barnehage. Kvar den skal byggast og om det skal være 4 eller 6 avdelingar. I tabellen over er det budsjettert med utgangspunkt i erfaringer frå Langevåg barnehage (6 avdelingar og 1.200 m² og ein byggekostnad på kr 50.000 pr m² som er i øvre skala).

Eit eventuelt salg av noverande eigedom til Sunde barnehage vil inngå i finansieringa, dvs. redusere behov for låneopptak.

4.1.5 Barne- og avlastningsbustad

Førebyggjande avlastningstilbod til barn og unge er også ei teneste der vi i dag ikkje har god nok kapasitet og funksjonalitet til å møte behova tidleg nok slik at det kan utsette behovet for tyngre offentlege tenester. Vi veit at gode avlastningstenester er viktig for at barn og ungdom kan bu lengre i lag med familien sin. Kommunen er kjent med 23 barn og ungdom som i løpet av få år venteleg vil søke om etablering i eigen bustad. Desse kjem i tillegg til dei unge vaksne som skal bli sjølvveigarar i Vasset borettslag. Behova til desse personane må vi møte offensivt med gode tilbod lavt i innsatstrappa og plan for, og tilgang til, eigna bustadar - og det hastar.

Forprosjekt gjennomførast i 2025 der tenestebehovet konkretiseres og fastsetting av når tiltaket bør gjennomførast. Tiltak delfinansierast gjennom Husbankordninge og legeinntekter. Forprosjektet skal avklare behov for kommunal finansiering.

4.1.6 ROP - leiligheter

Innan for rus/ psykiatri har vi ei veksande gruppe der fleire har vanskar med å skaffe seg eigna bustad. Særleg personar med samtidig rus- og psykisk helseutfordringar (ROP), er sårbare. Det er p.t. fleire personar i kommunen som ikkje bor godt nok og som får redusert sjansane for å kome i arbeid og kome over i ein betre livssituasjonen pga. manglande eller lite eigna bustad. Faren for permanent utanforskap for desse personane er betydeleg. Kommunen har i dag for få eigna utleigebustadar til menneske med slike behov og vi manglar robustbustadar.

Forprosjekt gjennomførast i 2025 der tenestebehovet konkretiseres og fastsetting av når tiltaket bør gjennomførast. Tiltak delfinansierast gjennom Husbankordninge og legeinntekter. Forprosjektet skal avklare behov for kommunal finansiering.

4.2 Tiltak som i all hovudsak er sjølvfinansierande

Tabell 4.2 Prosjekter som i stor grad er sjølvfinansierande

Ref.	Investeringstiltak som i stor grad er sjølvfinansierande	2025	2026	2027	2028	2029	2030
4.2.1	Bukonsept i samarbeid med private (Nausthaugen)						
4.2.1	Bukonsept i samarbeid med private (neste byggetrinn)						
4.2.2	Bustader til mennesker med nedsatt funksjonsevne. Vasset borettslag (byggetrinn 2 i bu- og aktiv.tenesta)						
4.2.2	Bustader til mennesker med nedsatt funksjonsevne. Byggetrinn 3 og 4 i bu- og aktivitetstenesta			Byggetrinn 3		Byggetrinn 4	

4.2.1 Bukonsept i samarbeid med Husbanken og private aktører

Ei satsing på fleire leilegheiter tilrettelagt for å leve livet ut i egen heim vil ha behov for eit nært samarbeid med både Husbanken og private aktørar. Sula kommune vil trulig ha behov for å mellomfinansiere for å stimulere til leilegheitsutbygging.

Sula kommune er til forskjell frå dei fleste kommunar i fylket ein kommune med vekst i folketalet. Framskrivingar viser ei auke i innbyggjarar frå 2025 mot 2040 og 2050 (middelalternativet) på høvesvis 10% og 14% med størst auke for dei over 67 år (44% og 70%) og særleg for dei mellom 80-89 år med 109% og 173%.

Dette kjem også fram i [bustadanalysen utarbeidd av Agenda Kaupang \(januar 2024\)](#) som difor peikar på eit stort behov for tilpassa bustadar med universell utforming slik at folk kan bu trygt i eigen heim lengst mogleg. Utbygging av slike husvære vil òg opne for at fleire einbustadar etterspurd av og eigna for barnefamiliar, vil kome for sal i den private marknaden.

I eit [innspel \(mai 2024\) til Eigdomsstrategien](#) peikar kommunalområde Helse og meistring på at leilegheiter for eldre må lokaliserast i rullatoravstand (300-500 m) til sørvisfunksjonar og

møteplassar og evt. kommunikasjonspunkt som gjer folk sjølvhjelpete og sosialt aktive. Dette betyr ikkje at sentrum og lokalsentre skal “overbefolkast” med eldre, men det må vere nok plass til dei. Tenlege, samlokaliserte og rett plasserte husvære med universell utforming og tilgang til fellesareal vil vere avgjerande både for den enkelte og tenesteytinga.

Dette området har ein godkjend reguleringsplan der formålet er “privat og offentleg tenesteyting” og såleis eit prosjekt som kan gjennomførast innan ein relativt kort tidshorisont ettersom ein reguleringsprosess gjerne tek 2-3 år å gjennomføre.

Kommunedirektøren vil difor i løpet av hausten legge fram ei politisk sak om at kommunen i samarbeid med Husbanken, skal utvikle eit prosjekt der delar av kommunen sitt areal (som totalt er ca. 30 dekar) lysast ut for sal, med føresetnad/vilkår om at det skal byggast (eit visst antal) tilpassa bustadar. Desse skal byggast etter Husbanken sine retningslinjer slik at kommunen skal kunne gå inn som kjøpar og/eller stå for mellomfinansiering og dermed kunne oppnå investeringstilskott frå Husbanken.

Prosjektet og plasseringa har allereie vore drøfta med Husbanken, men det må gjennomførast ei breiare undersøking og så må ein moglegeheitsstudie gjennomførast.

Døme på eit slikt prosjekt er [Vallergrenda](#) i [Bærum kommune F-sak 023/2020](#) med byggestart no i 2024 og ferdigstilling 2026.

Også Ålesund kommune har gått inn i eit liknande prosjekt, men var sjølv ikkje tomteeigar, då dei kjøpte 20 tilpassa bustadeiningar på Moa i [Daaetunet omsorgsbustadar](#).

Prosjekt for bukonsept på Nausthaugen blir fremma for behandling av Kommunestyret i oktober 2024.

Prosjektet er tenkt som eit pilotprosjekt der sula kommune selger tomta til utbygger og kjøper anslagsvis 50% av leilighetene for videresalg og/eller utleige. Bustadsprosjektet er tenkt sjølvfinansiert gjennom sal av leiligheter eller leigeinntekter. Sula kommune si rolle blir å igangsette og mellomfinansiere.

Når ein vinn meir erfaring med dette prosjektet vil ein kunne legge dette til grunn for framtidig utvikling av bukonsept andre fortettingsområder i Sula kommune. Til dømes kan Breidablikk tomta sentralt i Langevåg være aktuell.

4.2.2 Fleire bustadar til menneske med nedsett funksjonsevne:

Vi har ein vekst i gruppa av personar med funksjonsnedsettingar og med til dels store hjelpebehov i eigen heim. Bustadane dei bur i må vere plassert og utforma på ein slik måte at dei som bur der opplever meistring og sjølvstende, og at pårørande og frivillige kan delta i større grad som støttespelarar. Lite tenlege bustadar og lite variasjon i bustadane, har medverka til unødig dyre tenester og fare for unødig bruk av tvang.

Vi treng fleire attraktive bukonsept for menneske med nedsett funksjonsevne Dette kan realiserast på ulikt vis, og kommunen si rolle kan her vere å stimulere til at private aktørar er utbyggjarar, eventuelt vere med på ei mellomfinansiering for så å selje eller leige ut. Jetmundgarden er steg 1 i denne planen og var det tiltaket som hasta mest.

Det planlagde burettslaget på Vasset er trinn 2. Vasset borettslag er prosjektert og handsama i kommunestyret. Prosjektet skal være sjølvfinansierende ved sal av 10 leiligheter. Estimert prosjektkostnad er ca 60 million kroner (før mva refusjon og støtte fra Husbanken). For at prosjektet skal være sjølvfinansierende må leilighetene selges for om lag 3,2 million kroner pr leilighet. Sula kommune skal leige en personalbase av borettslaget.

Vidare trinn er ikkje planlagt, men modellen som er nytta for Vasset burettslag kan byggast vidare på i trinn 3 og andre framtidige byggetrinn.

Ei nærmare kartlegging av tenestebehov framover i tid vil avgjere når prosjekta skal gjennomførast.

4.3 Auke investeringsfond ved sal av eigedomar.

For å sikre betre økonomisk forutsetningar for gjennomføring av investeringsprosjekt bør investeringsfondet styrkast slik at ein større andel av investeringane kan finansierast av midlane på dette fondet i form av eigenkapital og dermed lågare gjeldsfinansiering av tiltaket.

Sula kommune bør legge opp til at alle eigedomar som ein ikkje ser som hensiktsmessig for tenesteområda kommunen har ansvaret for i overskueleg framtid, vurderast utlagt for sal med formål å kunne bidra til iverksetting av strategiske investeringstiltak. Eit sal av eigedom må da ha som hovudmål å oppnå så høg salsinntekt som mogeleg. Dette kan være, ikkje berre å selje på den opne marknaden, men og vurdere ulike tilpassingar av eigdommen før sal, til dømes; Vurdere riving av bygg på tomt, omregulering til bustadformål, næringsareal, anna.

Høsten 2024 blir det fremma saker for kommunestyret som omhandlar sal av eigedomane.

- Fiskarstrand skule, samt nabotomta 15 mål
- Mauseidvåg skule 7 mål

Legg ein til grunn ein tomtepris på 1.000,- pr kvadratmeter vil det indikere ei salgsinntekt på 22 millioner kroner. Utfordringa vil her være bygga som står på tomta og påverknaden det har på salgspris, eventuelle kostnader til riving før salg. I tillegg må det vurderast om det er hensiktsmessig med ei omregulering før salg

Andre kommunale eigedomar kan bli aktuelle å legge fram for kommunestyret med sikte på salg. I tillegg arbeides det med ein oversikt over eigedommar som kommunen eig og som kan være aktuelle for salg vil bli utarbeida og forelagt kommunestyret.

DEL 5: ØKONOMISK UTVIKLING

Basert på dei foreslåtte tiltak har vi utarbeida ei simulering av økonomisk utvikling:

Ref	Økonomisk utvikling	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034
1	Disposisjonsfond	132 000	105 000	98 084	93 576	89 379	92 037	93 574	97 673	102 289	108 375	117 688
2	Endring inntektssystem		12 000	9 000	9 000	9 000	9 000	9 000	9 000	9 000	9 000	9 000
3	Eigedomsskat fra 1 til 2 til 3 promille		12 000	12 000	12 000	24 000	24 000	24 000	24 000	24 000	24 000	24 000
4	Justering av rente og avdrag		0	2 516	3 277	-1 448	-6 418	-4 010	-3 903	-6 478	-3 860	-1 914
5	Justering som følge av renteendring											
6	Innsparing sektorane		3 584	7 168	7 168	7 168	10 752	10 752	10 752	14 336	14 336	14 336
7	Tiltak tidlig innsats drift / omstilling											
8	Prog. framskr. før avkastning	-45 000	-45 000	-45 000	-45 000	-45 000	-45 000	-45 000	-45 000	-45 000	-45 000	-45 000
9	Avkastning	18 000	10 500	9 808	9 358	8 938	9 204	9 357	9 767	10 229	10 837	11 769
10	Netto driftsres. / bruk av disp. fond	-27 000	-6 916	-4 508	-4 197	2 658	1 537	4 099	4 616	6 086	9 313	12 191
11	Disposisjonsfond UB	105 000	98 084	93 576	89 379	92 037	93 574	97 673	102 289	108 375	117 688	129 879

Ref	Måltal	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034
12	Netto driftsresultat	-3,1 %	-0,8 %	-0,5 %	-0,5 %	0,3 %	0,2 %	0,5 %	0,5 %	0,7 %	1,1 %	1,4 %
12	Disposisjonsfond	11,9 %	11,1 %	10,6 %	10,1 %	10,4 %	10,6 %	11,1 %	11,6 %	12,3 %	13,3 %	14,7 %
12	Netto lånegjeld	104,4 %	100,7 %	96,9 %	101,0 %	114,0 %	109,9 %	106,4 %	112,1 %	108,5 %	105,1 %	101,8 %

Simuleringa viser ein utfordrande økonomisk situasjon. Modellen viser eit negativt driftsresultat fram til og med 2027. Føresetnaden for eit positivt driftsresultat frå 2028 er eigedomsskatt med 3 promille og ei innsparing i sektorane tilsvarande 1% av budsjetttramme for 2024. Frå 2029 er det lagt inn ei innsparing på 1,5% og frå 2032 ei innsparing på 2%. Dette for å nå økonomisk måltal om at eit netto driftsresultat på 1,5% av brutto driftsinntekter. I modellen vil dette målalet bli nådd i 2035. Måltal knytt til disposisjonsfond (minimum 10% av brutto driftsinntekter) er i modellen opprettholdt kvart år. Måltal knytt til at netto lånegjeld skal under 90% blir i modellen oppnådd i 2038.

Simulering knytt til framtidig utvikling er usikker. Simuleringa gir likevel ein indikasjon på at det i åra framover både vil vere nødvendig å auke eigedomsskatten, samt å gjennomføre innsparingstiltak, for å kunne budsjettere med positivt netto driftsresultat.

Forklaring av føresetnader i tabell for økonomisk utvikling:

- 1) Disposisjonsfond: Disposisjonsfondet pr 01.01.24 var 132 million kroner. Under føresetnad om bruk av disposisjonsfond på 27 million kroner i 2024 (prognose ved 1. tertial) blir disposisjonsfondet pr 01.01.25 på 105 million kroner.
- 2) Endring inntektssystem: I kommuneproposisjonen for 2025 (Prop. 102 S) kom det forslag om endring i inntektssystemet. Nokre av endringane slår negativt ut, medan andre slår positivt ut. I sum er det estimert at endringane vil slå positivt ut for Sula kommune. Ei av dei foreslåtte endringane som slår positivt ut er økt grad av inntektsutjening. I vedlegg 7.1 i kommuneproposisjonen er estimert effekt per kommune spesifisert. Den viser ein positiv effekt på 12 million kroner i 2025 og deretter 9 million kroner frå 2026 for Sula kommune. Det er desse beløpa vi har brukt på linje 2 i tabellen for økonomisk utvikling.

- 3) Eigedomsskatt: Sula kommune har 1 promille i eigedomsskatt. Dette gir ei inntekt på ca 12 million kroner årleg. I tabellen har vi lagt til grunn ei auke i til 2 promille i 2025 og vidare til 3 promille i 2028.
- 4) Justering av rente og avdrag: På denne linja ligg effekten av endring i rente- og avdragsutgifter knytt til foreslåtte investeringar, samt nedbetaling av lånegjeld. I 2026 og 2027 vises ein positiv effekt på økonomien. Det er fordi betalt avdrag er høgare enn låneopptak til nye investeringar. Frå 2028 er det i forslaget til investeringsplan lagt inn store investeringar knytt til tenestесenter og ny barnehage. Dette fører til auke i rente- og avdragsutgifter.
- 5) Justering som følge av renteendring: I modellen for økonomisk utvikling har vi lagt til grunn ei gjennomsnittleg rente på låneportefølja på 3,7%. Dette er lik gjennomsnittleg rente pr august 2024. Pr august 2024 er 43% av total låneportefølje fastrentelån. Gjennomsnittleg rente på fastrentelåna er 1,98%. Gjennomsnittleg rente på andre lån (lån med rentebinding under 1 år) er 4,95%. Pr september 2024 forventer markedet at rentenivået skal nedover i løpet av dei komande år. Dette vil slå positivt ut når Sula kommune skal rullere kortsiktige lån. Våre fastrentelån har forfall som fordeler seg ut over perioden 2025 – 2031. Nye fastrentelån som skal inngås vil med all sansynlighet ha ei høgare rente enn dei fastrentelåna vi har i dag. Dersom vi no (begynnelsen av september) 2024 skal inngå eit 5-årlig fastrentelån vil renta ligge på rundt 4%. Eit 10 årig fastrentelån ligg på ca 4,1%. Framtidige fastrentelån vil altså ha ei høgare rente enn den vi har i dag, medan framtidige kortsiktige lån vil sannsynligvis ha eit rentenivå som ligg lavere enn dei låna vi har i dag. Desse vurderingane gjer at vi ei framtidig gjennomsnittlig rente på rundt 3,7% kan vere realistisk. Oppdaterte forventningar av rentenivå for kommande 4 år vil bli innarbeida i budsjett og økonomiplan.
- 6) Innsparing i sektorane: Vi har lagt til grunn ei innsparing i 2025 på 0,5% av budsjetttramme 2024, 1% fra 2026, 1,5% fra 2029 og 2% fra 2032
- 7) Tiltak tidleg innsats / omstilling: I modellen har vi ikkje lagt inn beløp her. Endringar her vil bli innarbeida i budsjett og økonomiplan.
- 8) Prognose framskriving før avkastning: Estimert negativt resultat, før avkastning frå fondsplasseringar, er 45 million kroner for 2024 (prognose ved 1. tertial). Vi har lagt til grunn dette nivået som eit utgangspunkt for åra framover.
- 9) Avkastning: Sula kommune har investeringar i aksje, obligasjonsfond og pengemarkedsfond. Investeringane tilsvarer ca nivå på disposisjonsfondet. I modellen har vi lagt til grunn ei årleg avkastning på 10% av disposisjonsfondet. Dette er ein ganske offensiv føresetnad. Vi må vere forberedt på at avkastninga i enkelte år kan bli langt lavere enn dette.

10) Netto driftsresultat / bruk av disposisjonsfond: I modellen framgår negativt driftsresultat fram til og med 2027. Frå 2028 viser modellen positivt driftsresultat.

11) Disposisjonsfond UB: Viser nivå på disposisjonsfond ved utgangen av året.

12) Tabellen viser forventet utvikling i måltal (eksklusiv VAR). Målalet viser:

- a. Netto driftsresultat i prosent av brutto driftsinntekt
- b. Disposisjonsfond i prosent av brutto driftsinntekt
- c. Netto lånegjeld i prosent av brutto driftsinntekt.

Vi har tatt utgangspunkt i budsjettert brutto driftsinntekt eksklusiv VAR på 883 million kroner for 2024 (totalt budsjettert brutto driftsinntekt er 956 million kroner. Budsjettert inntekt på VAR er 73 million kroner)